

Gzédulák egy természetrajzba.

Gárdonyi Géza följegyzései.

A nyúl.

Egyszer ezt írtam a természetrajzom margójára: A házinyúl ostobább még a tyúknál is. Mikor eszik, nincs annyi esze, hogy rátenné az enni-valóra a lábát. Gondolata nem terjed tovább annál az egy falatnál, amit felharapott. Amíg ezt rágja, a többit eleheti tőle a csirke.

(Szinte boszantott az ügyetlensége, hogy mikor kenyeret vagy zsemlyét dobtam neki, csak egy falat volt az övé, a többit már elkapkodták a csirkék az orra elől.)

Egyszer megint egy kis karaj kenyeret vetek neki. Ő felkapja. Tartja a szájában. A csirkék oda gyülekeznek köréje és izgatottan várják, hogy a nyuszi harapjon a kenyérből s a többit ők rabolják el.

A nyuszi csak pislog és tartja a kenyeret. Hitvány kis agyában valószínűleg kérdés ébred és határozás érlelődik. Egyszer csak megfordul a kenyérral és gyors ugrálással bemenekül vele — a csirkék nem csekély elképedésére — a ledöntött szilvafák sűrűjébe.

És ezután mindig így cselekedett.

A macska meg a nyúl.

A szomszéd macskája átjött hozzánk. Meglátta a házinyulat az udvaron és szinte megdermedten bámulta.

Tán egy perczig állt így, azután a fejét fel- és lehajtogatva, szaglálódva indult a nyúl felé. Ismét megállt. A nyúl észrevette s amint a macska megmozdult, elugrott. Ugyanebben a pillanatban a macska is úgy megijedt, hogy felugrott a pincze tetejére.

Egy darabig szemlélődött ottan, azután újra lejött.

A nyúlhoz sétált és lelapult. A nyúl répalevelet evett. A macska játékosan ugrott feléje. A nyúl néhány méternyire eliramodott. A macska utána. A nyúl hirtelen leült és visszafordult, akkor meg a macska futott el. Mind a kettőn meglátszott, hogy játszanak. Az előbb észrevették, hogy oktalanul rémültek meg egymástól. Most összebarátkoztak.

A macska gyakran átjött játszani s vidáman kergetőztek ide-oda az udvaron.

A veréb.

Egy beteg tyúkomnak zsemlyedarabokat szórtam. A tyúknak nem kellett.

A pincze tetején két veréb ült. Az egyik leröppent és felkapott egy darabka zsemlyebelet. Visszaröppent vele a pincze tetejére.

Néztem, hogy hogyan eszi meg a kis tolvaj? Hát ahelyett hogy megette volna, odatánczolt a zsemlyefalattal a másik verébhez és átnyújtotta neki. Az ette meg, nem ő. Azután mind a ketten elrepültek.

Nem tudtam hova lenni bámulatomban. Az állatról mindig azt gondoltam, hogy önzésében különbözik az embertől. Elbeszélem az anyámnak. Ő magyarázta meg azután, hogy a két veréb valószínűleg anya és gyermek volt. A gyermekveréb talán ma repült ki a fészekből.

A kutya.

Lefeküdtem a gyepre. Jött a kutyánk. Nem szeret engem, mert rondasága miatt soha nem barátokozom vele. Emiatt eddig közömbös volt hozzám. Most, hogy lefeküdtem, odajött és élénken csóválta már megszűröl a farkát. Látszott rajta, hogy örül s hogy ebben a pillanatban szeret engem.

Azt hiszem így gondolkodott:

— Nini, hiszen az én gazdám is csak kutya!

Szerencsés vadász-nap.

— „A TERMÉSZET” eredeti tárczája. —

Írta: Mátray Gyula.

Borzalmas volt az elmúlt tél, főképp pedig az utótél s ha az ember végigjárta az erdőt, bizony nagyon szánalmas kép tárult elé s a vadászszív ugyanesak összeszorult. A gyengébb őzvad megmentésére szánt takarmány nem enyhítette éhségüket, mert a sokkal erősebb fővad elverte őket az etetőktől s szegényeknek meg kellett elégedniök az elérhető rügygyel s a hókéreg alól kikaparható gyengébb erikahajtásokkal.

Egy ily dermesztő téli napon — február végén — egy kirándulásra szántam rá magam, hogy lássam, mi megy végbe az én kis vadászterületemen? Mennyi az eltemetetlen halott? A tél teljes zordságában feküdt előttem. A hó helyenkint térdig ért. Az óra alig mutatott kettőt s a lombtalan erdőben máris észre lehetett venni a járó-kelő sötét alakokat. Mintha csak gyászban lenne mindmegannyi. Egy hajlásnál megpillantok két fiatal, teljesen lesoványodott damborjút, melyek valószínűleg iker-testvérek voltak, mert folyton egymás közelében tipegve keresgéltek valami sovány ebédet a nagy hó alatt. Szegények, mily gyantlanul, mily félelem nélkül lépkedtek, mintha csak sejtették volna, hogy aki közelükben áll, az rájuk nézve nem veszélyes!...

Jó ideig szemlélgettem az agyonéhezett testvércéket, míg nem betelve a szomorú képpel, mentem tovább kémlelődvé a

téli köntösbe burkolózó erdőben. Mennyi, de mennyi vaddal találkoztam! S valamennyit az éhség és a dermesztő hideg riasztották fel fekhelyükből, hogy megszerezzék sovány táplálékukat, mely az éhhaláltól menti meg őket. Lépten-nyomon elém akadt egy-egy szarvastehén, kísérve elgémberedett borjától, mely már alig bírta vonszolni elesigázott tagjait. Odább 6—7 darab dántehén és borjú állott szorosan egymás mellett, bizonyára azt képzelve, hogy így egycsomóban, közel egymáshoz, nem oly elviselhetetlen a hideg, nem oly fagyasztó az északi szél. Mennyire el lehetek eszigázva a szegények, midőn még csak meg sem ugrottak tőlem. Végre az alkony leszállott és a fiatal tölgyes benépesült az erdő nyomorultjaival; én pedig lehagoltan, fájó szívvel tértem kis vadásztanyámra, hogy felmelengessem elgémberedett tagjaimat s a meleg szobában, pattogó tűz mellett várjam be a reggel beköszöntét.

Alig virradt még, midőn már talpon valék s utamat a vadászterület legmagasabb, egyszersmind legmeredekebb része felé vettem, melynek kopár oldalán alig van egy-két szárazesűcsű tölgy s pár girbe-görbe nyír; kövek azonban akkorák vannak, mintha Cyclopok hordták volna össze s hogy könnyebben járhasanak ide s tova, még sziklalépcsőket is raktak, persze akkorákat, hogy egy parasztházat könnyen fel lehetne építeni belőlük. E sziklás oldal a muflonoknak — e vidék eme speciális vadjainak — kedvencz tartózkodási helye, először mert sziklás, másodsor mert déli fekvésénél fogva a hó hamarabb elkotródik róla s az odatűző napsugár hamarabb fakaszt rügyet és füvet. E ritka vadat — mely bizonyára sok vadász előtt ismeretlen — Forgách K. gróf honosította meg s ma már meglehetősen el van

A méh.

Tegnap volt az első igazán tavaszi enyhe nap s ma már a méhek megkezdtek a hordást. Bejártam a rétet, hát egypár kikericset és nefelejtsforma virágot láttam. Egy méh a kaptár bejáró lapján bikamódra neki ment fejfelé két érkezőnek, akik közül egyik meg volt rakodva. Azok homlokot érintettek vele, azután kikerülték és bementek a lyukon. Ez is utánok igyekezett. Az egyik kijövőnek öklelt ekkor neki. Ilyen öklelődzést azelőtt is láttam, de azt hittem: idegen méhet zavar el így az ő. Több méhünk nincs, mint az az egy család, így hát az egész érthetetlen.

Nyitott ablaknál szenderegtem ebéd után. Dongás ébresztett fel. Megismertem, hogy méhdongás és nem dongólégy. (Ezt tegye kótára valaki, ezt a különbséget!) Felnyitom a szememet, hát látom, hogy a méh Feszty három olajképét dongja be, ép olyan szárnyalással, mint a virágsoportok fölött szoktak lengeni. Legtovább zengett a fehér ruhás nőnél. Talán azt gondolta: virágok vannak a falon.

A mimikri.

A minap gombát láttam a lugasunk mellett. Ma eszembe jutott és mutatni akartam az anyámnak. — A gomba már nem volt ott, hanem e helyett lát-

tam a deszka alján három elsárgult, jobban mondva: vörösre hervadt falevelet. Az első szempillantásra olyan volt, mintha birsalmalevél volna mind a három. Fel-tűnt azonban, hogy az egyik levélnek lába is van. Hát csak a legalsó volt falevél, a másik kettő két lepke volt. Mind a két lepke csalódásig hasonlított az elsárgult falevélhez. Annyira hasonlítottak, hogy mikor értök nyultam, el se mozdultak, bíztak a színök védelmében. Befogtam mind a kettőt egy széles befőttes üvegbe s meg akartam nézni, hogy mi a nevök, mi fán terem a hernyójuk? — Néztem Brehmben, néztem a Cserey-féle lepkehatározóban. Nem találtam egyikben sem. Hát közönséges pillangó nem lehet. — Az egyik hím, a másik nő.

En harmincznyolcz éve élek s nem láttam volna se hímeket, se nőket ilyen pillangófajt? Ők ezen a nyáron születtek és megtalálták egymást, szeretkeztek.

De micsoda erő vezette őket egymáshoz? Micsoda erő ébresztett bennök vonzalmat egymás iránt, hogy a milliónyi bogár között megtalálták egymást és szerttek egymást?

A gyík.

Homokot ástak a kapunk előtt. Innen visznek egy-egy kosár homokot a parasztok sírolni.

(Tárczáinkhoz.)

szaporodva, habár az ideihez hasonló tél nagy pusztítást visz véghez soraikban. Corsica szigetéről kerülve ide, bizony kezdetben sokat kellett e vadat dédelgetni, hogy az itteni, jóval szigorúbb éghajlatot megszokja. Most azonban már eléggé edzett, lövést pedig akkorát elbir, akár a vadkan és már nekem is sok boszúságot okozott a megsebzett vad eliramodása. A muflon rendkívüli óvatos állat s ha valami gyanusát lát, képes helyéből ki nem mozdulva negyedórakig ugyanarra a pontra figyelni. Vagy ha szelet kap, mint a villám rohan tova és sípoló vészjelzésével a környék összes vadjait elriasztja.

E szegény indigénát a vadásztörvény azonban nem védi; lehető bármikor. Ez tisztán a vadász kényére van bízva s csakis a nemes vadászérzék menti meg ötöt a haláltól akkor, midőn illő, hogy kiméltessék.

Most tehát e sziklaoldal felé tartok, kezemben kedvencz Mauseremmel, vigyázva minden lépésre, ügyelve minden ágra, nehogy zörgésem elugrassam a hegyoldalban esetleg botorkáló szép vadat. Szokott helyemre — egy magas sziklapolezra — értem, honnan nemesak az egész hegyoldalt uralhatom, de a kiirtott kopár erdőterületen legelésző vadakban is gyönyörködhetem.

A kavicstörmeléken lépések halk zaja hallatszik, nem sokkal nagyobb, mint aminőt egy nyúl okoz s csakhamar megpillantom a remek szarvú, hihetetlen szépségű muflonokat, mintegy 120 lépésre, amint kémlelődvé tekintgetnek jobbra-balra. Gyorsan leguggolva — nehogy észrevegyenek — célba kapom az egyik remek vadat. A parányi golyó nagyon jó helyen járt, mert alig dördült el a lövés, máris ott fetrengett égnek meredő lábak-

kal a szép vad s egy-két másodpercnyi halálküzdelem után végigterült keményre vetett ravatalán.

Lövésem zajára a sziklák mellett eddig észrevétlenül álló mintegy 8—10 darab muflon — mint megannyi fekete árny — szédületes ugrásokkal menekült a grófi pagony felé. Egy erős példány kiválik a csapatból s pár másodpercnyi iram után meg áll, hogy körülnézzen. Ez volt a veszte! A legkevesebb 200 lépésre nékem háttal álló vad tükrét célba véve, elnyomom a ravaszt.

A vad felágaskodik a golyó hatása alatt s hanyattvágódik, hogy azután örökre búcsút vegyen a szép sziklás vidéktől.

A golyó a célba vett helyen esapott be s az egész testén végigfutva, a nyakesigolyában akadt meg s most emlék gyanánt őrzöm tárczámban a teljesen alaktalanná vált golyót.

Soha sem fogom e kirándulásomat elfelejteni, soha e két lövést, mely ily *rendkívüli vadászszákmányhoz* juttatott.

Az elsőnek leterített kos oly hatalmas állat volt, hogy bizony akármelyik vadász megirigyelné tőlem. Vastag, gyűrűs szarva egész a pofacsontig kanyarodott s nyakát arasznyi szép fekete szőr díszítette. A másik sem volt sokkal gyengébb. Az első egy élemedett, már szürkefejú gavallér, melynek inkább csak szarva volt, mint képessége, míg a második egy ideális muflonszeladon. Csupa erő, csupa forma. Képzelem, mennyi gyászolja akadt a visszamaradt muflon-hölgyek között, melyek talán sohasem vetik le sötét gyászruhájukat. Avagy talán rájuk is szól Puskin ama mondása: „Az asszonyszív nem fáj soká az elmúlt boldogság miatt, unatkozik, áhít s talál is kéjes napokat“!

Egy kapavágás három gyíktojást fordított ki. Betettem az íróasztalomra. Az egyiket deszkaskatulyába tettem, a másikat egy celluloid-szelenczébe, a harmadikat egy csésze-tányérba. Látni szerettem volna, milyen a kis gyík, mikor kibúvik a tojásból?

Estefelé mind a három tojás egyformán behorpadt. Eszembe jutott Teschler György könyve az Ablepharus pannonicusról. Figyelte ezt az állatot éveken át, boncolta, rajzolta, analizálta s leírta az utolsó idegszáláig egy vastkos könyvben, amely az Akadémiánknak legbámulatosabb luczaszéke. Sajnálattal mondja Teschler ebben a könyvében, hogy a gyíktojások kikeléséről nem mondhat semmit, mert azok, mielőtt kikeltek volna, elromlottak.

Gyermekkoromban nekem is volt már egyszer gyíktojásom és ki akartam kelteni, de nem sikerült.

S ime, ezek is egynehány óra alatt elromlottak. Hiába tettem egyiket nedves homokba, másikat vízbe, a harmadikat hűvös árnyékba, egyik megpenészedett, a másik összefonnyadt. Ki tanította meg a gyíkot arra, hogy épen olyan helyre és olyan mélyen helyezze el a tojásait, hogy a nap melege érlelje őket, de el ne szárítsa s a föld nedvessége táplálja őket, de el ne penésztse. Ki tanította meg erre a gyíkot?

Tud-e a vipera ugrani?

Már régen szándékoztam Dr. Vutskits György tanár úrnak e folyóirat mult évi XV. számában a fenti cím alatt megjelent cikkéhez hozzászólni, azonban eddig különféle körülmények meggátoltak ebben; de miután a kérdés olyan közérdekű, hogy aktualitását hosszabb idő után sem veszti el, azért a lefolyt idő hosszúsága dacára is engedtessek meg nekem a kérdést illető nézetemnek, illetve tapasztalataimnak elmondása.

Mindenekelőtt legyen szabad megjegyeznem, hogy a magyar laikus közönség, amint biztosan tudom, nem a Vipera berust, vagy a V. amodytest nevezi *kurtafarkú* kígyónak, hanem az *Anguis fragilist*, a régi tankönyvek „törekeny kuzmá“-ját, amely körülményt jó lenne mások hozzászólásával is tisztázni, hogy e három fajnak népies neve megállapíthatassék. Tanulok koromban mi a *vakkígyó* nevet, mint ahogyan a szótár a német *Blindschleichét*, az *Anguis fragilist*, magyarra fordítja, sohasem hallottuk, hanem az állatkát *kurtafarkú kígyónak* mondtuk.

A Vipera berus természetrajzához, úgy mint az a fent említett cikkben előadva van, — az állítólagos ugrást kivéve — alig van mondani valóm, ha csak az nem, hogy sokaknak állítása szerint a tűz olyan vonzerőt gyakorol e kígyóra és a szarvas viperára, hogy olyan helyeken gyűjtött éjjeli tüzekhez, ahol közelben viperák tartózkodnak, egyik-

Őz vadászaton.

Hol vagytok ti tavasznak és nyárnak verőfényes napjai, hol a természet lombdísze, hol van az a pezsgő élet, mely olyan érdekessé, vonzóvá tett előttünk eddig erdőt, mezőt? Így sóhajtok fel önkénytelenül is, ha végigjártatom tekintetem az elsárgult lombokon, melyeknek dalos lakói búcsút mondván, talán már a tengeren túlról gondolnak az eddig oly kedves hazájokra. S a válasz reá: mind a múlté már az, csak emlékezetünkben élnek még emlékei ama kedves időnek, midőn még távol tartá magát innét a halál kaszája. A borongós őszi napok már beköszöntöttek s velök együtt felütötte fejét a természetben a lassu haldoklás, annak munkája látszik minden levelen, minden kis fűszálon. Azok az apró, sárga pontocskák, melyek itt-ott előtűnnek a leveleken, magukban hordják az

enyészet csiráját. A kis levél lassan sorvad s pár nap múlva már egy kis szellő érintésére is lassan, zörögve hull le oda a fa tövéhez, hol a hasonló sorsban részesült testvérek fogadják s talán búcsúszó a fához, mint anyához intézett utolsó istenhozzád van abban a kis zörgésben kifejezve. Ki tudja? A mezőn is foly az élet-halálharez, de a halál győz s a csillogó bikanyállal mint halotti lepellel borítja

be a kopár tarlókat, melyeknek szélén, mint a szebb idők emléke, áll egy magányos napraforgó, belebámulva a nagy végtelenségbe.

Mily szomorú kép, mily mélabús hangulat terjeng szét az egész természet fölött, mely lassan készülődik a hosszú téli álomra, hogy kipihelve magát, jövőre új erővel kezdhesse munkához. Ez a melankólia visszhangra talál lelkemben, kimondhatatlan szomorú érzés vesz rajtam erőt, hiszen annyira szeretem a természetet s látnom kell, hogy mint hal ki ereiből az élet és én nem tudom azt megakadályozni. Eszembe jutnak a szebb, verőfényes napok, mikor minden esupa élet volt idekint, a fűben a bogár, a fákban a madár, a természet pompája, minden, de minden a természet életét hirdette; és most . . . még egy madár hangját sem halljuk. Ez a nagy némaság az örök megsemmisülés gondolatát kelti fel bennem s talán kétségbe esnék, ha nem tudnám, hogy ez a pusztulás nem fog örökké tartani, mert a tavaszi napsugár ismét életet fog varázsolni a mostani kietlenség helyébe.

Lombhullató, ködös, őszi hajnal volt; a fákról nagy szemekben hullottak alá az éjjeli esőcseppek s csak ezek halk koppanása zavarta meg az ébredező természet némaságát. A sűrű köd annyira belepte az egész erdőt, hogy csak a közelben levő fák törzsének körvonalait vehettem ki, a többi még eltakarta előlem ez az át nem látható szürkeség. Nesztelenül haladtam a tiszta, levéltelen eserkész-ösvényen, melyen már oly sokszor jártam be a Hegyfőtet egy kapitális őz bak után, remélve, hogy talán sikerül Diana istenasszony kegyeltjei közé bejutnom. Ma is ez a remény hajtott ki ily korán; valóban korán, mert még egy-két csillag is lepislog hozzám kérdően, hogy mit keresek most itt, hol még egy élő lény sem mozog. Mőhön szívom be ezt a jó friss levegőt, melyet sehol sem talál az ember, csak itt a szabad természet ölén. Aki ezt megszokta, talán nem is tudna nélküle megélni, én legalább nem hiszem, hisz ha csak egy kis gyöngeszellő érinti is arcomat, úgy érzem, mintha új erő szállna testembe. Meggyorsítom lépteimet; messze van még a Szarvas-fertő, ahol az a remek bak tanyázik. Nem tudnám leírni azt az érzést,